

**SZENT ISTVÁN EGYETEM
GAZDÁLKODÁS ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

**AZ OKTATÁSI BEFEKTETÉSEK KIEMELT SZEREPE
A FELSŐOKTATÁS VERSENYKÉPESSÉGÉBEN**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Keresztes Éva Réka

Gödöllő

2017

A doktori iskola

- megnevezése:** Gazdálkodás és Szervezéstudományok
Doktori Iskola
- tudományága:** Gazdálkodás- és szervezéstudományok
- vezetője:** **Prof. Dr. Lehota József DSc**
egyetemi tanár, az MTA doktora
Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete
- Témavezető:** **Dr. Obádovics Csilla PhD**
egyetemi docens
Soproni Egyetem
Lámfalussy Sándor
Közgazdaságtudományi Kar

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1. A munka előzményei és a kitűzött célok.....	4
1.1. A téma jelentősége és aktualitása.....	4
1.2. Problémafelvetés	4
1.3. Az értekezés célkitűzései és a kutatás hipotézisei.....	6
2. Anyag és módszer	8
2.1. A felhasznált adatforrások.....	8
2.2. Statisztikai módszerek.....	10
3. Eredmények.....	12
4. Új és újszerű tudományos eredmények.....	17
5. Következtetések és javaslatok.....	19
6. Az értekezés témájában megjelent publikációk	26

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI ÉS A KITŰZÖTT CÉLOK

1.1. A TÉMA JELENTŐSÉGE ÉS AKTUALITÁSA

A dolgozat az oktatási befektetések kiemelt szerepét vizsgálja a felsőoktatás versenyképességében. Oktatási befektetésen egyrészt értendő a humán tőkébe való mindazon befektetés, amely a tudásépítés folyamatára utal az idődimenzió mentén, valamint az oktatás pénzügyi finanszírozása révén eszközölt befektetés. A humán tőkébe való oktatási befektetés mind a felsőoktatás, mind a gazdaság versenyképességének szükséges feltétele. Az élethosszig tartó tanulás (LLL) folyamatában a felsőoktatási időszakban szerzett tudás meghatározó jelentőségű a tudásbázis gyarapításában. A téma jelentőségét az mutatja, hogy a felsőoktatás versenyképessége fontos szerepet játszik a társadalmi-gazdasági folyamatokban. Ezek a folyamatok nemzetközi szinten zajlanak, mivel globális együttműködés és verseny határozza meg a gazdaság működését. A téma aktualitását az adja, hogy az átalakulóban lévő felsőoktatás intézményrendszere mennyiben tud versenyképesen megfelelni a globális kihívásoknak. A felsőoktatási intézményrendszer valóban az innovatív gondolkodás és magas szintű készségek és képességek megszerzésének legfőbb helyszíne? Mennyiben segíti az egyént a társadalomban való helytálláshoz, a felelős gondolkodáshoz és az együttműködés képességéhez, amelyek összességében a közösség tudásbázisát gyarapítják? Az egyén számára mennyire elérhető, megfizethető, megtérülő a felsőoktatásban való részvétel? Mindezen kérdésekkel való foglalkozás időszerűségét jelzi a társadalmakban jelentkező erősödő feszültségek, a megélhetés és az elhelyezkedési lehetőségek bizonytalansága.

1.2. PROBLÉMAFELVETÉS

A felsőoktatásban magasan képzett munkaerő olyan gazdasági erőforrást jelent, amely a versenyképes gazdaság működéséhez szükséges. A munkaerőpiacon a versenyképes felsőfokú végzettségűek kereseti és keresleti előnyt élveznek. Ezzel felvetődik a humán tőkébe való oktatási befektetés fontossága, amely mind az egyén, mind a társadalom hasznára válik. A felsőoktatási időszak az élethosszig tartó tanulás (*lifelong learning*) egyik lényeges szakasza. Ennek felismerésével került megfogalmazásra, hogy a humán tőke nagyságát együttesen befolyásolja az egész életen át tartó tanulás három dimenziója, amely a tanulásra fordított idő hosszúságát (*lifetime learning*), a tanulási folyamat módszereit és környezeti

tényezőit (*lifewide learning*), valamint a megszerzett tudás elmélyítését, minőségét (*life in-depth learning*) foglalja magában.

A versenyképes gazdaság olyan humán tőkére tart igényt, amely a magas képzettség mellett nemzetközi szinten is alkalmas az együttműködésre. Így a versenyképes felsőoktatásban a nemzetközivé válás is kiemelt szerepet kap. Az oktatási intézmények stratégiájában nagy jelentőséggel bírnak a külföldi kapcsolatok erősítése, a közös kutatási programok, az idegen nyelvű képzések megvalósítása és a mobilitási lehetőségek szélesítése. Az intézményfejlesztési terveknek ma már nélkülözhetelen eleme a nemzetköziesedési stratégia, amelyben meghatározzák rövid és hosszú távon az intézmény nemzetközi kapcsolatrendszerének fejlesztését, és azon célkitűzéseit, amellyel az intézmény a versenyképességi lehetőségeit növelheti a tudáspiacon. Ezen stratégiai tervek megvalósulása fontos szerepet játszik az intézmények nemzetközi megítélésében, mint amelyek például a hazai és nemzetközi rangsorok. Nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a hazai tudáspiacon is versengés folyik a hallgatókért, akik előnyben részesítik a jelentkezőkor a külföldi tanulási lehetőséget, szakmai gyakorlatot nyújtó intézményeket, amely már a tanulási folyamat alatt nemzetközi tapasztalatokhoz juttatja a fiatal pályakezdőt.

A versenyképes felsőoktatás működtetéséhez megfelelő mértékű finanszírozás szükséges. Az önköltségi díjak és a hallgatói támogatások a finanszírozási rendszer fontos elemei. Országonként, még az Európai Unión belül is nagyon eltérőek a felsőoktatás finanszírozási rendszerei.

Az OECD két indikátor mentén az alábbi négy modellbe sorolta a tagországait:

1. modell: nincs vagy alacsony a tandíj és fejlett a hallgatói támogatási rendszer
2. modell: magas a tandíj mértéke, azonban fejlett a hallgatói támogatási rendszer
3. modell: magas a tandíj mértéke és kevésbé fejlett a hallgatói támogatási rendszer
4. modell: alacsony a tandíj mértéke és kevésbé fejlett a hallgatói támogatási rendszer (OECD, 2013).

Felvetődik a kérdés, hogy a fenti négy modellbe sorolt országcsoportok és a kutatásban vizsgált uniós országok az oktatási befektetéseik alapján hasonlóan eredményes versenyképes felsőoktatással rendelkeznek?

1.3. AZ ÉRTEKEZÉS CÉLKITŰZÉSEI ÉS A KUTATÁS HIPOTÉZISEI

Egyetemi oktatóként kutatásomat az általam is kiemelten fontosnak tartott, a felsőoktatás versenyképességi és nemzetköziesedési tényezőire fókuszáltam. A doktori értékezésemhez kapcsolódó szakirodalom feldolgozása és kutatásaim során a következő **célokat** fogalmaztam meg:

1. Annak igazolása, hogy a humán tőkébe való oktatási befektetés nagyságát a többdimenziós élethosszig tartó tanulási folyamat határozza meg.
2. Annak feltárása, hogy a fiatalok oktatási befektetés elmaradásának van-e hatása az egyén kedvezőtlen munkaerő-piaci és szociális helyzetére.
3. Annak vizsgálata, hogy a felsőoktatás versenyképességi tényezői és a nemzetköziesedési folyamatai kölcsönösen hatnak egymásra.
4. Annak igazolása, hogy az európai országok felsőoktatásának versenyképessége összefüggésbe hozható azok finanszírozási rendszereinek fejlettségi szintjével.
5. Annak igazolása, hogy a hazai gazdasági és informatikai felsőfokú képzések versenyképesek.

A felsőoktatás versenyképességi tényezőihez és nemzetköziesedési folyamataihoz kapcsolódó szakirodalom feldolgozása és a korábbi vizsgálataim alapján a célkitűzésekhez kapcsolódóan, az alábbi kutatási **hipotéziseket** fogalmaztam meg:

Hipotézis (H1): A humán tőkébe való oktatási befektetés nagyságát jelentősen befolyásolja az egész életen át tartó tanulás három dimenziója: a tanulásra fordított idő hosszúsága (*lifetime learning*), a tanulási folyamat módszerei és környezeti tényezői (*lifewide learning*), valamint a megszerzett tudás elmélyítése, minősége (*life in-depth learning*).

Hipotézis (H2): A fiatal életkorú alacsony iskolai végzettségű népesség aránya lineárisan összefügg a szegénységgel vagy társadalmi kirekesztettséggel veszélyeztetett népesség arányával.

Hipotézis (H3): A felsőoktatás versenyképességének egyik indikátora a nemzetköziesedési faktor. A nemzetköziesedés mérhető a felsőoktatási intézmények hírneve, az elismert intézményi tudományos kiválóság, a hallgatói elégedettség, a hallgatói létszám, a hallgatók személyes és szakmai fejlődése és elhelyezkedési lehetősége által.

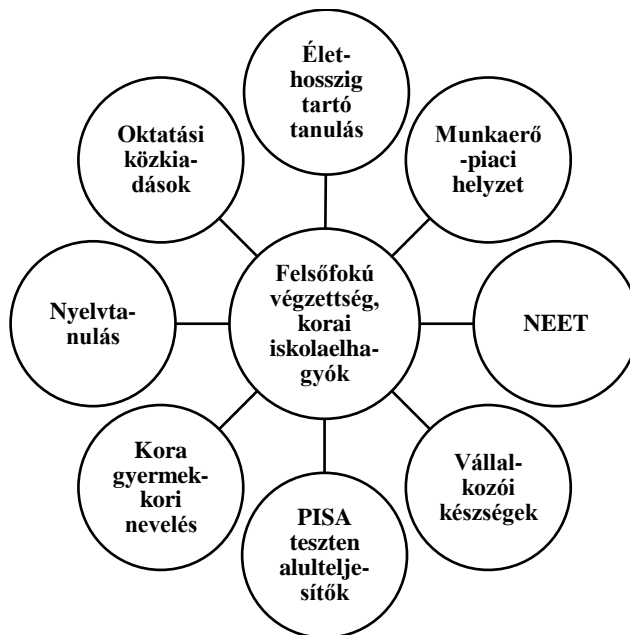
Hipotézis (H4): Az OECD által felállított kétszemponotú finanszírozási modellben szereplő országcsoportok a felsőfokú végzettségűek arányával és az állami felsőoktatási kiadások GDP arányos mértéke szerint is jellemezhetők.

Hipotézis (H5): A hazai felsőoktatás két versenyképes szegmense a gazdaság- és az informatikatudomány képzési terület abban a tekintetben, hogy az ott végzettek kereseti és keresleti előnyt élveznek, valamint igen gyors az elhelyezkedésük a munkaerőpiacon.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

2.1. A FELHASZNÁLT ADATFORRÁSOK

A kutatásom alapjául az Európa 2020 stratégia kiemelt oktatás-nevelési és foglalkoztatási indikátorai szolgáltak. Az Eurostat (2016a) tanulmányában a felsőfokú végzettség és a korai iskolaelhagyók, mint egymástól látszólag távoli, de központilag kiemelt indikátor köré további nyolc oktatás-nevelési és foglalkoztatási fogalmat csoportosítottak (1. ábra). A csoportosításban szerepel az élethosszig tartó tanulás, mint humántőke-befektetés, amely kapcsolatot teremt az egyes fogalmak között, és azokat erősíti. Ezen összefüggésekre mutat rá az, hogy az oktatás színvonalának emelésétől a foglalkoztatás javítása várható, melynek eredménye lehet a szegénység csökkentése. Mindennek feltétele a folyamatos tanulás és versenyképes tudás. Ehhez megfelelő mértékű forrásokat szükséges biztosítani az oktatási közkiadásokra, és gondoskodni kell azok hatékony és méltányos elosztásáról. Jelen kutatás egyik célja az iskolai lemorzsolódás lehetséges következményeként megjelenő szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának az elemzése. Az adatok lehetőséget adtak annak a bemutatására is, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya és az állami felsőoktatási kiadások hogyan alakulnak a választott országokban.

1. ábra Az Európa 2020 stratégia kiemelt oktatás-nevelési és foglalkoztatási indikátorai

Forrás: EUROSTAT (2016a)

Szekunder adatforrásként egyrésről az Európa 2020 stratégia főbb oktatással-neveléssel és foglalkoztatással kapcsolatos indikátorait vettem alapul. Az indikátorokat leíró változók egymáshoz való kapcsolatát feltáró összefüggések keresése során az oktatás, valamint a felsőoktatás versenyképességi elemzése volt a fő cél. A módszertani elemzésekhez az Eurostat adatbázis 2009-es és 2011-es évekre vonatkozó adatai kerültek kiválasztásra, amelyek az Európai Unió tagállamaira jellemző mutatókat tartalmazzák. Az Eurostat adatok mellett a hazai felsőoktatás versenyképességi vizsgálatához az Oktatási Hivatal által közzétett 2010/2011-es tanév felsőoktatási statisztikai adatait, valamint a 2014/2015-ös tanévben 15 tudományterületen és két képzési szinten meghirdetett önköltséges képzések FELVI adatait elemeztem. Egy hazai versenyképességi szegmens bemutatásához a 2014/2015-ös tanévre meghirdetett gazdaságinformatikus nappali képzések önköltségi díjai három képzési szinten belül (felsőoktatási szakképzés, alapképzés, mesterképzés) szintén a FELVI adatai alapján kerültek elemzésre. A gazdasági és informatikai területen frissen végzettek elhelyezkedési és kereseti lehetőségeinek bemutatásához az Educatio Nonprofit Kft. által készített, Frissdiplomások 2012 és 2015 című tanulmányok szolgáltak.

A **primer adatforrások** hazai és külföldi felsőfokú tanulmányi tapasztalatokkal rendelkező fiatalok körében végzett saját kutatásból származnak. A felmérés a hallgatók motivációja, véleménye és elégedettségi foka alapján a hazai és a külföldi felsőoktatás versenyképességét kvalitatív és kvantitatív elemzéssel vizsgálja. A kutatás kérdőíves felmérés segítségével összesítette a megkérdezett hallgatók tanulmányi tapasztalatait aszerint, hogy részt vettek-e külföldi tanulmányokban. A közreműködésre hajlandó felsőoktatási intézmények nemzetközi és tanulmányi osztályai továbbították az online kérdőíveket jelenlegi vagy korábbi hallgatóik számára. A hallgatók a kétféle kérdőív közül egyet töltöttek ki aszerint, hogy részt vettek-e külföldi tanulmányokban vagy sem. (A tanulmányban, a továbbiakban 1. csoport, illetve 2. csoport hivatkozással szerepelnek.) A kérdőívek kitöltése önkéntes alapon történt, és a kérdésekre adott válaszok összesítve és anonim módon kerültek kiértékelésre. Az adatgyűjtésre 2013. szeptember és 2014. január közötti időszakban került sor. A visszérkezési arány köztudottan alacsony az online kérdőíveknél, így ez ebben az esetben sem történt másként. A felmérés ugyan nem tekinthető reprezentatívnak, azonban a válaszadók jelentős száma (545 fő) miatt a kutatás alkalmas volt arra, hogy kipróbáljuk a felhasznált módszereket feltáró jelleggel, amely megalapozhat egy későbbi reprezentatív felmérést. A válaszadók többsége gazdaságtudományi területen tanult, azonban agrár, műszaki és informatikai tudományterületről is töltöttek ki kérdőívet néhányan.

Az 1. csoportban lévő 187 hallgató külföldi tanulmányokat folytatott, jellemzően egy Erasmus félévet 2010 és 2013 között. A 2. csoportban lévő 358 felsőoktatási hallgató nem folytatott külföldi tanulmányokat.

2.2. STATISZTIKAI MÓDSZEREK

Ebben az alfejezetben a dolgozatban alkalmazott statisztikai módszerek kerülnek bemutatásra, amelyek alapjául az előzőekben ismertetett primer és szekunder adatforrások szolgálnak. A szekunder adatokkal operáló regresszióanalízis és a csoportképző szerepet betöltő klaszteranalízis, a különböző koncentrációs mérések, valamint a primer és szekunder adatokkal egyaránt operáló, a társadalomkutatásban széles körben elterjedt varianciaanalízis adja a dolgozat módszertani bázisát.

A társadalmi-gazdasági jelenségek változása általában több magyarázó tényezőre vezethető vissza. A **többszörös lineáris regresszióanalízis** segítségével több ismérvnek az eredményváltozóra gyakorolt hatását vizsgáljuk, ezáltal többszörös vagy többszörös sztochasztikus kapcsolathoz jutunk. A cél a független változók prediktív képességének a vizsgálata a függő változóra vonatkozóan. Az a kérdés, hogy a független változók egységnyi változása a függő változó milyen mérvű megváltozását vonja maga után. Az Eurostat kiemelt oktatás-nevelési, foglalkoztatási és gazdaságot jellemző indikátoraiból kiválasztott kilenc változó közül három indikátor közötti összefüggést vizsgáltuk a regresszióanalízis alkalmazásával. A többszörös regresszióanalízis módszerével az iskolai lemorzsolódás és a gazdasági fejlődés hatásának bemutatása a cél a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett népességre nézve az Európai Unióban.

A közgazdasági-társadalmi összefüggések feltárásához gyakran nemlineáris modellek alkalmazása szükséges. A mennyiségi ismérvek közötti kapcsolatot leíró **nemlineáris regressziófüggvény** esetében az x változó y -ra gyakorolt hatásának mértéke függ az x változó nagyságától. A görbevonallú regresszió fontosabb típusait írják le a hatványkitevős, az exponenciális, a parabolikus és a hiperbolikus függvények. A hatványkitevős regresszió paramétere rugalmassági együtthatóként értelmezhető. Megmutatja, hogy egy százalékkal nagyobb x értékhez hány százalékkal nagyobb vagy kisebb y érték tartozik. Az exponenciális regresszió paramétere megadja, hogy x egységnyi abszolút változásával y -ban átlagosan mekkora relatív változás következik be. Nemlineáris regresszió került alkalmazásra a felsőfokú végzettségűek és a felsőoktatási közkiadások közötti kapcsolat kimutatásakor.

A kutatási elemzéshez használt **klaszteranalízis** módszere a megfigyelési egységeket viszonylag homogén csoportokba rendezi a bevont változók alapján. A cél, hogy a csoportbeli elemek hasonlóságot mutassanak, valamint más csoportba tartozó elemektől eltérjenek. A klaszteranalízis alapvetően a megfigyelési egységek számát csökkenti a csoportosítással, azonban alkalmas a változók számának redukciójára is. A klaszterelemzésnél nem rendelkezünk előzetes ismerettel arról, hogy az elemek mely csoportba tartoznak. Az a feladat, hogy megtaláljuk azokat a változókat, amelyek a csoportok közötti különbséget okozzák. Ez gyakran a faktorelemzés során létrejött változók segítségével történik (OBÁDOVICS, 2009, SZELÉNYI, 2009). A két változó ebben az esetben a felsőfokú végzettségük aránya és az állami felsőoktatási kiadások GDP arányos mértéke, amelyek szerint az Európai Unió országai jellemezhetőek.

A fejlett nemzetgazdaságokban a szolgáltató szektor a legnagyobb és a legdinamikusabban fejlődő ágazat. A XX. század végétől kezdve a felsőoktatás is a szolgáltatásipar része, amely változást hozott abban a tekintetben, hogy a felsőoktatást jelenleg már piaci tényezők is befolyásolják (PAPP, 2003). Jelen kutatás a hazai felsőoktatási szektor piaci szerkezetét vizsgálja a 2010/2011-es tanévre beiratkozott hallgatók száma alapján. A felsőoktatás piaci koncentrációja a **Lorenz-görbe**, a **Gini-index (G)**, a **koncentrációs együttható (C)** és a **Herfindahl-Hirschman index (HHI)** felhasználásával került kiszámításra (FARKASNÉ ÉS MOLNÁR, 2013).

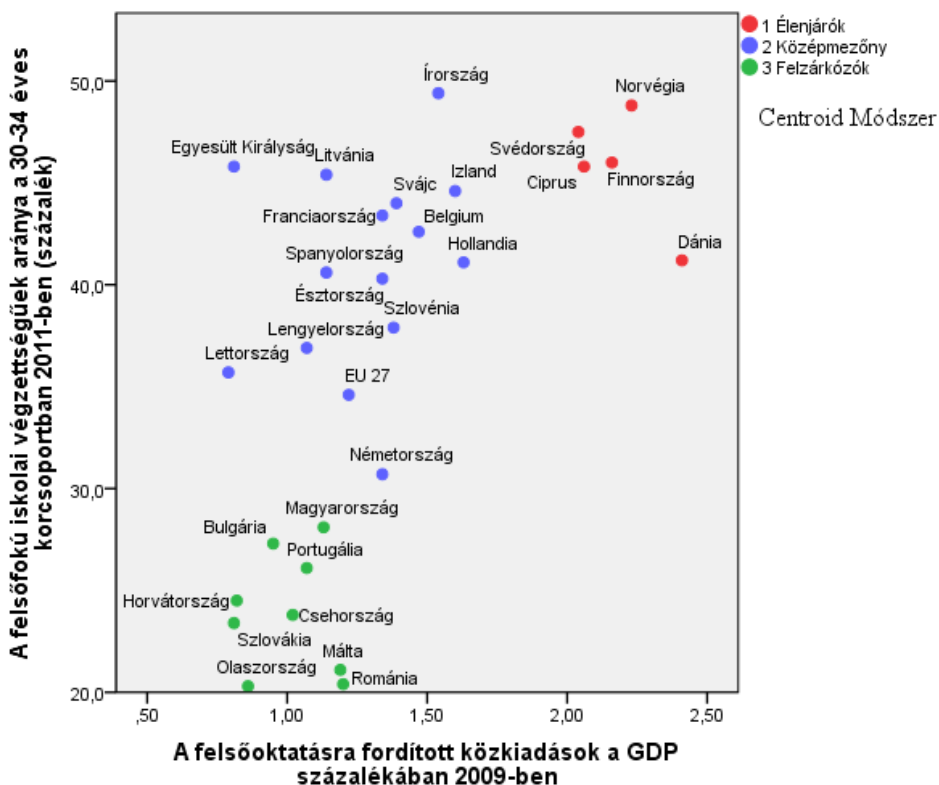
A társadalomkutatásokban kitüntetett szerepe van a **varianciaanalízisnek**, amely a sokaság varianciájának tényezőkénti felbontására szolgáló statisztikai módszer. A csoportok közötti és csoporton belüli varianciák összehasonlítására szolgáló elemzés kettőnél több középérték összehasonlítására és szignifikancia vizsgálatára is alkalmas. (GROEBNER et al., 2008, MCDONALD, 2013, SZŰCS, 2008). A varianciaanalízis mind a szekunder, mind a primer adatok elemzése során alkalmazásra került, mint például a klaszteranalízis és a regresszióanalízis számítása során, valamint a hallgatói elégedettség-vizsgálat elemzésénél.

3. EREDMÉNYEK

Az iskolai végzettségi arányok a humán tőke egyik fontos mérőszámának tekinthetők. Az iskolai végzettségek szintje befolyásolja az országok gazdasági és polgárainak szociális helyzetét. Az Európai Unióban 2009-ben a 30-34 évesek körében körülbelül minden harmadik fiatal rendelkezett felsőfokú végzettséggel. A tagországokban végzett felmérések szerint a diplomások arányának növekedése gyorsabb volt a nők körében, akik 2015-ben már bőven elérték az uniós célértéket 43,4%-kal, míg a férfiak körében ez az érték még csak 34% volt. A felsőfokú végzettségek arányának és a felsőoktatás finanszírozásának összefüggését vizsgáltam a felsőoktatásra fordított GDP arányos állami kiadások alapján Európában. A két dimenzió mentén három klasztert határoztam meg: *élenjárók*, *középmezőny* és *felzárkózók*. Az OECD kutatásában négy alapvető modellbe sorolta tagországait a tandíj mértéke és hallgatói támogatási rendszerek fejlettsége alapján. Az európai országok általam történő besorolása és az OECD modelljében hasonló előkelő helyen szerepelnek a skandináv országok, amely arra enged következtetni, hogy ezen országok felsőoktatása a fenti szempontokból versenyképes (2. ábra).

Jelen kutatásban lineáris és nemlineáris regressziós vizsgálatokat végezve a 2. ábrán feltüntetett két változóval, a szignifikáns összefüggések közül a logaritmikus függvény illesztése bizonyult a legszorosabbnak. Az európai országokat jellemző pontokra illesztett függvények a közepesnél enyhén nagyobb sztochasztikus kapcsolatot jeleznek a két változó között (logaritmikus: $R = 0,581$, lineáris: $R = 0,58$, exponenciális: $R = 0,557$). Tehát a felsőoktatásra fordított közkiadások a GDP százalékában pozitív logaritmikus regressziós kapcsolatban állnak a 30-34 éves korcsoport felsőfokú végzettségűek arányával.

A felsőfokú végzettségűek arányát befolyásoló tényezők között szükségesnek vélem megemlíteni mintegy ellenpólusként az iskolai lemorzsolódó fiatalokat, akik a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség által veszélyeztetett népesség arányát növelik a kutatásaim alapján. Az alacsony iskolai végzettségűek arányának és a gazdasági fejlettségnek a társadalmi hatásait többváltozós statisztikai elemzéssel lineáris regressziós egyenlettel modelleztem.

2. ábra Pontfelhódiagram a felsőoktatásra fordított közkiadások és a felsőfokú iskolai végzettségük aránya alapján létrehozott klaszterek elhelyezkedéséről Európában

Forrás: Saját szerkesztés EUROSTAT (2011) alapján

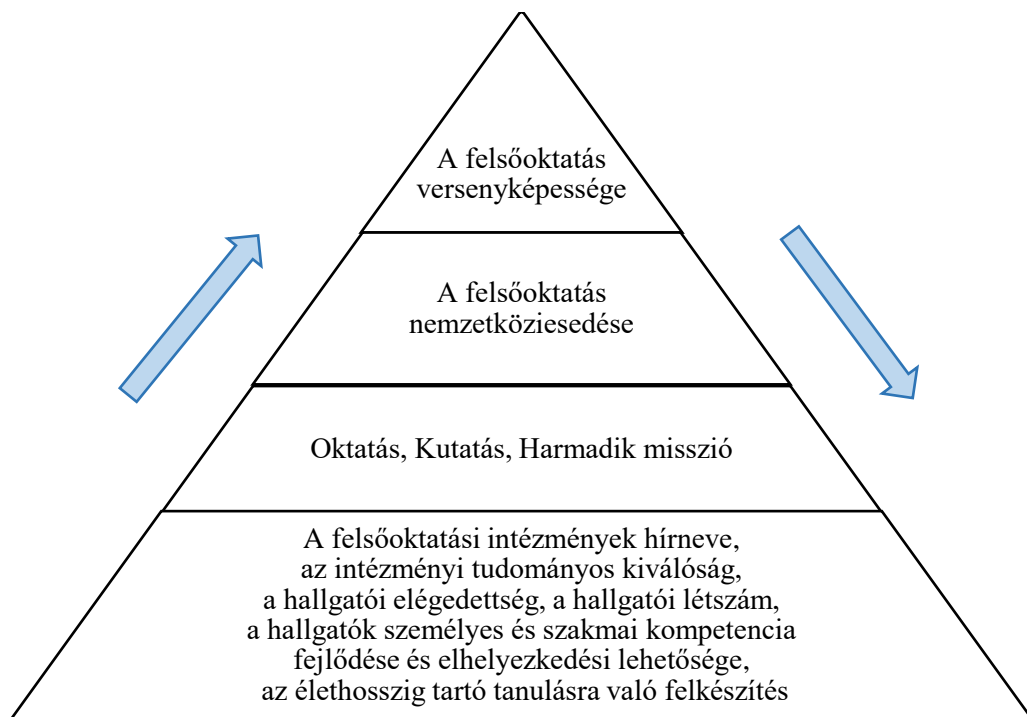
A hazai felsőoktatási intézmények piaci koncentrációját a hallgatói létszámok és az intézmények viszonylatában vizsgáltam. Magyarországon a felsőoktatási intézmények 18,9%-ban tanul a hallgatók 43,6%-a, majdnem a fele, tehát bizonyos fokú koncentráció megfigyelhető a hallgatói létszámokat és az intézményeket tekintve. A legnagyobb hallgatói létszámmal rendelkező felsőoktatási intézmények a Debreceni Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. A Gini-féle szóródási mérőszámból ($G=8760,9$) kiszámítható a koncentrációs együttható ($K=0,42$), amely közepesnél enyhén gyengébb koncentrációt mutat. A Herfindahl-Hirschman index (HHI) a koncentráció mértékét két megközelítésben méri. Először is figyelembe veszi az összes állami fenntartású felsőoktatási intézményt, mint a résztvevőt. Másodszor, a hallgatói létszámot tekintve tükrözi a méretbeli különbséget közöttük. A Herfindahl-Hirschman index értéke 611,4. Jelen esetben, 1000-es érték alatt, a felsőoktatás kvázipiaci működése biztosított.

Az adatok elemzése alapján megállapítható, hogy a nagyobb hallgatói létszámmal rendelkező állami fenntartású intézmények nagyobb eséllyel kaphatnak kiemelt státuszt. A nagy hallgatói létszámú intézményekhez általában **kiválóság** társítható, azonban ez a cím a 2005. évi CXXXIX. felsőoktatásról szóló törvényben előírt kritériumok alapján adományozható az intézményeknek. Emellett léteznek kivételt képező, kisebb létszámú, kiváló rangot kapott intézmények is. A díjazott intézmény potenciális előnyt jelenthet a felvételizők intézményválasztásánál, amely a felvett létszámban megmutatkozhat. Azok a főiskolák, később egyetemek, amelyek elnyerték az alkalmazott tudományok címet, szintén viszonylag magas hallgatói létszámmal rendelkeznek. Ez a rang az intézményeket a tudományos kutatás terén is motiválja és egyben vonzóvá teszi azokat a jelentkezők körében.

A 2014/2015-ös tanévben 15 tudományterületen és két képzési szinten meghirdetett önköltséges képzések adatai kerültek elemzésre összehasonlítás céljából. A tudományterületeket tekintve, a legdrágább képzések a művészeti, egészség- és orvostudományi, tanárképzési, művészetközvetítési és műszaki képzések voltak, amelyek magas díjait részben az erőforrás-igényességük és népszerűségük magyarázza. Átlagosan a legkedvezőbb díjakkal az agrártudományi, bölcsészettudományi, államigazgatási és jogtudományi, valamint a vallástudományi szakok rendelkeznek. A Diplomás Pályakövető Rendszer és FELVI szekunder adatai alapján a végzetek kezdő fizetése és a képzési díjak között tudományterületenként nem mutatható ki statisztikai kapcsolat. Következésképpen, nincsen szignifikáns korreláció ($R = 0,285$, szig. = $0,370$) a frissdiplomások fizetése és a tudományterületenkénti képzési díjak között az alapszakon végzetek körében. Hasonlóképpen, nincsen szignifikáns korreláció a tudományterületenkénti képzési díjak és azon hallgatók aránya között, akik az abszolutórium megszerzését követően egy hónapon belül munkába álltak.

Magyar hallgatók hazai és külföldi tanulmányi tapasztalatai, kompetencia és szakmai fejlődésük mérése során a **felsőoktatás nemzetköziesedésének**, illetve tágabb értelemben vett **versenyképességének** vizsgálatára irányult a primer kutatás. Az egyik kutatási aspektus a hallgatók intézményválasztási motivációja volt. A leggyakoribb hazai intézményválasztási szempontok a következők voltak: az intézmény hírneve, a jelentkezőket érdeklő szakok, a gyakorlat-orientált programok, a minőségi oktatás, az oktatott nyelvek, az elismert diploma, a felsőoktatási intézmény közelsége, piacképes szakképzettség, az oktatási intézmény külföldi kapcsolatrendszere. A külföldi tanulmányok céljából kiutazó hallgatók a fogadó intézményt jellemzően a célország szerint választják ki,

döntően a nyugat- vagy dél-európai régióból. Fő motivációjuk az anyanyelvi környezetben való nyelvtanulás, a küldő és fogadóintézmény között lévő aktív csere-, kutatási vagy szakmai kapcsolat megléte, személyes okok vagy a választott országban meglévő viszonylag alacsony megélhetési költségek. A mobilitási programban való részvételtől jelentős plusz előnyt várnak a szakmai fejlődésük és a kapcsolatépítés szempontjából. A hallgatói elégedettség-vizsgálat eredménye szerint a fogadó intézmény esett pozitívabb megítélés alá a képzés minősége, a technikai felszereltség, az egyetemi élet, az adminisztráció és végezetül az összbenyomás szempontjából. A külföldi tanulmányokban részt vevő hallgatók nagyobb fejlődésről számoltak be a társas, interkulturális, nyelvi és személyes kompetenciák terén, egyedül a szakmai kompetenciák terén jeleztek magasabb értékeket az itthon maradt, nem kiutazó hallgatók. A hallgatói önértékelések lehetőséget adtak a személyes kompetenciafejlődés mérésére a nyitottság, érdeklődés, alkalmazkodás, tolerancia, önismeret, önbizalom, döntésképeség és tanulási önállóság területén. A külföldön tanulmányokat folytatók körében a tanulási önállóság kivételével valamennyi kompetenciában nagyobb szintű fejlődésről számoltak be. A statisztikai eredmények azt mutatják, hogy rangkorrelációs kapcsolat van a külföldi tanulmányok hatásának a diploma versenyképességére és a szakmai mobilitásra. A gazdasági és a felsőoktatási szektorban egyaránt versenyképességi tényező a nemzetköziesedés. Dolgozatomban primer és szekunder kutatás eredményeként arra következtettem, hogy a versenyképesség mérhető a felsőoktatás nemzetköziesedése, az intézmények hírneve, az elismert intézményi tudományos kiválóság, a hallgatói elégedettség, a hallgatói létszám, valamint a hallgatók személyes és szakmai kompetencia fejlődése és elhelyezkedési lehetősége által. Az oktatási befektetések eredményei az oktatáson, a kutatáson és a felsőoktatás harmadik misszióján keresztül valósulnak meg. A szakirodalom feldolgozás és a kutatás eredményei alapján számomra egyértelművé vált, hogy a készségek, képességek fejlesztése nem korlátozódhat csupán a felsőoktatási vagy más oktatási időszakra, hanem a tanulási folyamat élethosszig tart. Ennek felismeréseként felállítottam egy kapcsolati piramist, amely a felsőoktatás versenyképességének és nemzetköziesedésének tényezőjeként megemlíti az élethosszig tartó tanulásra való felkészítést (3. ábra).

3. ábra A felsőoktatás versenyképességi piramisa

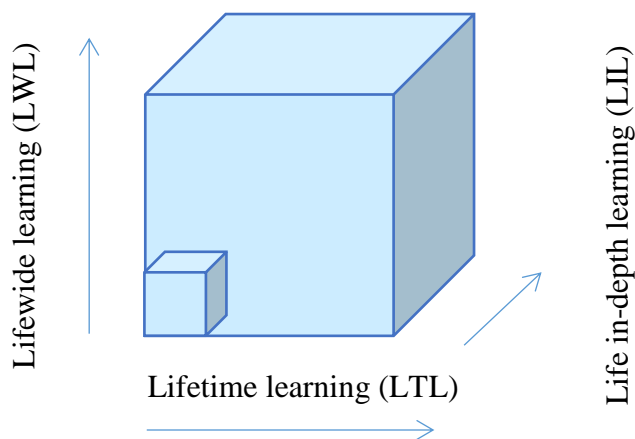
Forrás: Saját szerkesztés (2016)

4. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Egy nemzetgazdaság és felsőoktatásának versenyképessége kölcsönösen befolyásolja egymást, és mindkettő szoros kapcsolatban áll a tudástőkével, illetve a humán tőkével. A humán tőke tudásépítése hosszú folyamat, melynek felismerése megfogalmazásra került az élethosszig tartó tanulás megnevezésével. A problémakör széles körű vizsgálata a következő új és újszerű tudományos eredményekhez vezetett:

1. Az egész életen át tartó tanulás a humán tőke befektetési lehetősége. Ennek kiemelt szerepe, a tanulási környezetek tekintetében (*lifewide learning*), régóta a szakirodalom része. Dolgozatomban ennek összefüggésében bevezettem a tudásépítés dimenziójának azon fogalmát, amely a tanulás-tudás elsajátításának alaposágát, **minőségi és versenyképességi tényezőjét fejezi ki** (*life in-depth learning*), valamint annak az időtartamára utaló fogalmát (*lifetime learning*) az egész életen át tartó tanulás kontextusában. A három fogalom kapcsolatának szemléltetésére **háromdimenziós modellt állítottam fel** (4. ábra).

4. ábra Az egész életen át tartó tanulás dimenziói

Forrás: Saját készítés (2012)

2. Leképezve a gazdasági szektor versenyképességi mutatóit a felsőoktatási szektorra, megállapítottam, hogy a felsőoktatás versenyképességének egyik indikátora a **nemzetköziesedési faktor**. Hallgatói elégedettség- és kompetenciafejlődés-vizsgálatot végeztem a mobilitásban való részvétel szerint a hallgatói vélemények alapján, és a felmérés adatainak kvantitatív és kvalitatív

elemzése mutatta a nemzetköziesedési faktor hozzáadott-értékét a felsőoktatás versenyképességében. A felsőoktatás versenyképességi tényezőit kapcsolati piramison szemléltettem (3. ábra).

3. Dolgozatomban klaszteranalízis segítségével csoportosítottam az európai országokat a felsőfokú végzettségűek aránya és az állami felsőoktatási kiadások GDP arányos mértéke szerint. Kimutattam, hogy a csoportosításban szereplő “élenjáró” skandináv országok az OECD által felállított csoportosítás 1. modelljének részei. Mindezek alapján megállapítottam, hogy **Európában a skandináv országok felsőoktatása a legversenyképesebb** abból szempontból, hogy alacsony tandíjjal és fejlett hallgatói támogatási rendszerrel rendelkeznek, valamint az állami felsőoktatási kiadások GDP arányos mértéke és a felsőoktatásban végzettek aránya is kimagasló.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A mai felsőoktatás komoly kihívás előtt áll, mert fenntartható finanszírozással kell kielégítenie a növekvő társadalmi és gazdasági igényeket. A felsőoktatási intézmények hagyományos funkciója, az oktatás és a kutatás magas színvonala alapvető követelmény, ezért nem engedhetnek a minőségből a nehézségek ellenére sem. Sőt, eleget kell tenniük a globális nemzetközi munkaerőpiac elvárásainak, amely magasan kvalifikált, interkulturális tapasztalattal rendelkező szakembereket igényel.

Hipotézis (H1): A humán tőkébe való oktatási befektetés nagyságát jelentősen befolyásolja az egész életen át tartó tanulás három dimenziója: a tanulásra fordított idő hosszúsága (*lifetime learning*), a tanulási folyamat módszerei és környezeti tényezői (*lifewide learning*), valamint a megszerzett tudás elmélyítése, minősége (*life in-depth learning*).

A felsőoktatás versenyképességi és nemzetköziesedési tényezői között kiemelkedő szerepe van a humán tőkébe való befektetésnek, amely mind az egyén, mind a társadalom számára előnyökkel járhat. A humán tőkébe való oktatási befektetés hosszú távú folyamat, az egész életen át tartó tanulás szerves része. A folyamatnak fontos időszaka a felsőoktatási periódus. A felsőoktatásban szerzett versenyképes végzettség befolyásoló tényezővel bír az egyén jövőbeli megélhetési lehetőségeire. A versenyképességet erősíti a nemzetközi tapasztalat, a biztos nyelvtudás, az informatikai képességek megszerzése. Ezen célok eléréséhez rendelkezésre kell, hogy álljon olyan oktatói-kutatói közösség, akik kellő idegennyelvi ismerettel képesek a szakmai tudás átadására. Előnyös több idegen nyelven tartott szakmai tananyag beiktatása a nyelvi órák mellett. A szakirodalmi feldolgozás és a kutatás eredményei alapján bizonyítást nyert, hogy a humán tőkébe való oktatási befektetés nagyságát a többdimenziós élethosszig tartó tanulási folyamat határozza meg. Ennélfogva az első hipotézis igazolást nyert.

Hipotézis (H2): A fiatal életkorú alacsony iskolai végzettségű népesség aránya lineárisan összefügg a szegénységgel vagy társadalmi kirekesztettséggel veszélyeztetett népesség arányával.

A képzés, a munkaerőpiac és a keresetek közötti kapcsolat vitathatatlan. A magasabb szintű végzettség, amely az emberi tőke egyik mérhető paramétere, pozitív sztochasztikus kapcsolatban áll az elérhető magasabb szintű keresetekkel, amelyeket az életkereseti görbék írnak le. Továbbá jobb munkaerő-piaci lehetőségekhez és többletbevételhez juttathatja a munkavállalót. Azonban a

magasabb iskolai végzettség megszerzése nemcsak az egyén számára, hanem a társadalom egészére nézve is előnyös és szükséges, mivel a tudásgazdaságban a fenntartható növekedés alappilléreinek tekinthető. Az oktatás és képzés pozitív következményeinek felismerését tükrözi az átlagos iskolázottsági szint emelkedése az utóbbi évtizedekben az OECD országokban. A 30-34 éves korosztályban a nők több mint 40%-a felsőfokú végzettségű, amely 8 százalékponttal magasabb a férfiakénál. Sajnálatos módon a munkaerőpiac nem honorálja a nők igyekezetét, amely megmutatkozik a nők és a férfiak kereseti különbségében, a férfiak javára. A társadalom és az egyén számára is fontos, hogy minél többen folytassanak felsőfokú tanulmányokat, azonban erre csak azoknak van esélye, akik erős alap- és középfokú tudás birtokában vannak. A lemorzsolódóknak erre nincsen esélyük, munkanélküliség és szegénység által veszélyeztetett helyzetbe kerülhetnek. A kutatás eredményeképpen, az egy főre eső GDP mellett a korai iskolaelhagyók aránya volt legnagyobb hatással a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség által veszélyeztetett népesség arányára nézve Európában. Az iskolai lemorzsolódás negatív szociális következményei igazolásra kerültek a második hipotézisben.

Hipotézis (H3): A felsőoktatás versenyképességének egyik indikátora a nemzetköziesedési faktor. A nemzetköziesedés mérhető a felsőoktatási intézmények hírneve, az elismert intézményi tudományos kiválóság, a hallgatói elégedettség, a hallgatói létszám, a hallgatók személyes és szakmai fejlődése és elhelyezkedési lehetősége által.

A felsőoktatási intézmények versenyképességének egyik alapvető követelménye a nemzetköziesedési folyamat erősítése. Stratégiai céljaik között a külföldi partnerintézményekkel való szoros kapcsolattartás, hallgatói és oktatói mobilitási programok szélesítése kell, hogy szerepeljen. A hallgatók társas és interkulturális kompetenciáinak fejlesztését segíti elő, ha az intézmény széles körű nemzetközi vállalati kapcsolatokkal rendelkezik, például szakmai gyakorlat céljából. Ez vonatkozik a gazdaságtudományok képzési területre is, amely a kutatásom részét képezi. A felsőoktatás nemzetközivé válásának egyik legexplicittebb formája a hallgatói mobilitás. A külföldi tanulmányi tapasztalatok számos pozitív hatása ismert a hallgatók személyes és szakmai kompetencia fejlődését tekintve. A kreativitás, a rugalmasság és a komplex gondolkodás jobb szakmai és munkaerőpiaci lehetőségekhez vezethet. A primer adatgyűjtés keretében kérdőíves felmérés segítségével összesítettem és elemeztem a felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók tanulmányi tapasztalatait. A megkérdezett hallgatókat a külföldi tanulmányokban való részvétel alapján csoportosítottam, aszerint, hogy részt vettek-e külföldi részképzésben, avagy nem. A hallgatók különböző motivációk

és lehetőségek alapján jelentkeztek a hazai és a külföldi felsőoktatási intézményekbe. A két csoport összehasonlító elemzése lényeges eltérést mutatott a hallgatók elégedettségét és kompetencia fejlődését tekintve. A mobilitásban részt vett hallgatók elégedettségi mutatói átlagosan magasabbak voltak a fogadó intézményre vonatkozóan több tényező alapján is, mint például a képzés, a technikai felszereltség, az adminisztráció és az egyetemi élet minősége szempontjából. A mobilitásban résztvevők leginkább a nyitottság, az érdeklődés, az alkalmazkodás és az önismeret terén tapasztaltak előrelépést. A két csoport (a külföldi, illetve a hazai tanulmányokban résztvevők) közötti legnagyobb különbség a személyes fejlődésben a tolerancia, az önbizalom és az önismeret terén mutatkozott. Nagymértékű különbség mutatkozott a hallgatók elégedettségi szintjében a fogadó intézmény javára, amely arra enged következtetni, hogy a hazai intézményrendszer fejlesztésre szorul több tekintetben is. A személyes és nyelvi kompetencia fejlődés terén is kiemelkedő eredményekről számoltak be a hallgatók, akik külföldi tanulmányokban vettek részt. Egyértelműen előnyös a külföldi részképzésben való részvétel a hallgatók számára, ezért ennek támogatása az intézmények részéről mindenképpen ajánlatos, még az ezzel járó megnövekedő adminisztrációs nehézségek ellenére is. Az intézményi támogatás szervezeten, írott szabályok szerint, azonos feltételek mellett történjen, például kreditbeszámítás esetén. Az intézményi hírnév növeléséhez és a diplomák versenyképességéhez is hozzájárulhat a külföldi résztanulmányok lehetősége. A primer és szekunder adatelemzés alapján a harmadik hipotézis elfogadásra került.

Hipotézis (H4): Az OECD által felállított kétszempon­tú finanszírozási modellben szereplő országcsop­ortok a felsőfokú végzettségűek arányával és az állami felsőoktatási kiadások GDP arányos mértéke szerint is jellemezhetők.

A középfokú képzésből a felsőfokú képzésbe való továbblépésnél visszatartó tényezők lehetnek a magas önköltségi és egyéb díjak (például lakhatás) megjelenése. A felsőfokú tanulmányok késleltethetik a munkaerőpiacra való belépést, és ezzel az elmaradt keresetek összege is nőhet. Különösen igaz ez a tanulmányok elhúzódása esetén. A kapcsolódó költségek összege és a hallgatói támogatási rendszerek színvonala összefüggésben áll a felsőfokú tanulmányaikat megkezdők arányszámával. Mindemellett, az oktatáspolitikai feladata a fenntartható felsőoktatás-finanszírozás biztosítása, amely mérhető az állami felsőoktatási kiadások GDP arányos mértéke alapján. Általános érvényű, hogy nagyobb a belépési arány ott, ahol kisebb az önköltségi díj és fejlettebb a hallgatói támogatási rendszer. A felsőoktatásban való részvételi lehetőségek javíthatók és

az esélyegyenlőségi és méltányossági kérdések is jobban kezelhetők fejlett hallgatói támogatási rendszerekkel, például diákhitel és szociális támogatások biztosításával. A felsőoktatás iránti nagymértékű egyéni és társadalmi keresletet mutatják a nagyszámú beiratkozási és részvételi adatok is. Létfontosságú, hogy a fiatalok boldoguljanak az életben és továbbtanuljanak a kötelező oktatáson túl vagy részt vegyenek a munka világában. A magasabb iskolai végzettség jobb munkaerő-piaci lehetőségekhez és előnyökhöz vezethet. Azonban a felsőfokú képzés finanszírozása költséget jelent a hallgató és családja számára. A költségek egyik formája az önköltségi díj vagy a tandíj. A díjakat és a hallgatói támogatási rendszereket is figyelembe véve az OECD a tagországait négy modellbe sorolja. Az adatok összehasonlításából egyértelműen következtethető, hogy az európai országok közül a skandináv országok felsőoktatása a legversenyképesebb abból szempontból, hogy alacsony tandíj mellett, fejlett a hallgatói támogatási rendszerük, valamint az állami felsőoktatási kiadások GDP arányos mértéke és a felsőoktatásban végzettek aránya ezekben az országokban kiemelkedő. A klaszterelemzés eredményei alapján a negyedik hipotézist részben igazoltam, mivel csak az 1. modellben szereplő országok és a klaszteranalízissel létrehozott „*élenjáró*” csoport országai mutatnak hasonlóságot egymással.

Hipotézis (H5): A hazai felsőoktatás két versenyképes szegmense a gazdaság- és az informatikatudomány képzési terület abban a tekintetben, hogy az ott végzettek kereseti és keresleti előnyt élveznek, valamint igen gyors az elhelyezkedésük a munkaerőpiacon.

A gazdaság versenyképességének egyik indikátora a munkaerő-piaci helyzet, míg a felsőoktatás eredményessége a tudáspiacon mérhető. A dolgozat a felsőoktatás versenyképességét mutatja be a magyar felsőoktatás versenyképes szegmensein, a gazdaság- és informatikatudomány képzési területeken keresztül. A 2014/2015-ös tanévre vonatkozó gazdaságinformatikus nappali képzések önköltségi díjai a három képzési szinten belül (felsőoktatási szakképzés, alapképzés, mesterképzés) intézményenként is nagy eltérést mutatnak. A felsőoktatási kiválósági minősítéssel rendelkező intézmények általában magasabb díjakat határoztak meg. A képzési díjak intézményenkénti különbsége regionális tényezőkre is visszavezethető.

A gazdaságtudományok képzési terület versenyképességét mutatja, hogy a 2016-os általános felvételi eljárásban itt volt a legmagasabb az összes jelentkezések száma, az első helyes jelentkezések száma, az alapképzésre és az osztatlan mesterképzésre nappali munkarendben, mindkét finanszírozási formában történő jelentkezések száma, valamint az állami ösztöndíjjal támogatott képzésekre való jelentkezések száma minden képzési szinten és munkarendben. A felvettek száma szintén ezen a tudományterületen volt a legmagasabb, 16.235 fő.

Helyesnek bizonyult a hazai oktatáspolitikai azon feltevése, hogy érdemes befektetést eszközölni az informatika képzési területre, ahol a felvettek arányában az államilag támogatott férőhelyek számát elkezdték növelni. Azonban nem magyarázza az oktatáspolitikai azon döntését, hogy a gazdaságtudományok képzési terület államilag támogatott férőhelyeinek számát drasztikusan csökkentették 2007-ben és 2012-ben. A felsőoktatás átalakítását csak hosszú távú, előre jól átgondolt és a szakmapolitikával egyeztetett elvek mentén javasolt végrehajtani. A keretszámok egyik évről a másik évre történő nagymértékű változtatása kiszámíthatatlan, ezzel hátrányos helyzetet teremt a továbbtanulni szándékozók számára és zavart okoz a felsőoktatási intézmények stratégiai terveinek megvalósításában.

2015-ben a Magyarországon elhelyezkedett frissdiplomások havi nettó átlagjövedelme 189 ezer forintra emelkedett, amely a nemzetgazdasági szinten mért átlagjövedelmet 30 ezer forinttal haladta meg és ezzel igazolta az oktatási befektetés egyéni megtérülését. Az előző évekhez hasonlóan, a legmagasabb átlagjövedelemmel az informatikai tudományterületen végzetek rendelkeztek. A kiugróan magas 263 ezer forintos átlagkeresetük 51 ezer forinttal haladta meg a 2012-es adatot. A második helyen a gazdaságtudományterületen végzetek átlagkeresete állt 217 ezer forinttal, megelőzve a műszaki tudományterületen diplomát szerzettek 212 ezer forintos jövedelmét. Az álláskereső frissdiplomások átlagosan 27 esetben kezdeményeztek kapcsolatfelvételt a munkáltatókkal (például önéletrajz küldése, telefonon érdeklődés vagy hirdetésekre jelentkezés). Ebből átlagosan öt kapcsolatfelvétel volt sikeres, azaz a munkáltató reagált. A gazdaságtudományi területen végzetek kapcsolatfelvételi kezdeményezése a legmagasabbak közé tartozott (32,3), és a realizált kapcsolatok száma a legmagasabb (6,3) volt. 2012-hez képest a visszajelzés aránya nőtt, amikor átlagosan 42,4-ből 6,8 realizált kapcsolatról számoltak be a frissdiplomások. A legnagyobb arányban a gazdaságtudományi területen végzeteket foglalkoztatta tovább a szakmai gyakorlatot adó cég.

A nemek közötti jövedelemkülönbség már a frissdiplomások körében is megjelenik, a nők átlagosan havi 53 ezer forinttal kerestek kevesebbet a férfiaknál 2015-ben. A legnagyobb jövedelmi különbségekről, (60-70 ezer forintról) az informatikai és a gazdaságtudományi végzettségűek számoltak be. Az egyenlőtlenség magas mértéke is a versenyszféra sajátossága, ahol a nők nagyobb hátrányt szenvednek el, mint például a közszférában. Mindezek alapján az ötödik hipotézis is elfogadásra került.

Az állami fenntartású felsőoktatás különleges helyzetű, mivel az egyetemek és főiskolák intézményi kereteit, például az intézményi kapacitásokat az állam határozza meg. Ezen keretek között kell az intézményeknek a válaszokat megtalálni a piaci kihívásokra. A gazdasági válság időszakában a magyar kormány drasztikusan csökkentette az állami felsőoktatás finanszírozását. A legnagyobb mértékben a gazdaság- és a jogtudományok képzési területen csökkent a támogatott férőhelyek száma 2012-ben. 2013-ra a magyar állam által finanszírozott felsőoktatási intézmények pénzügyi támogatása jelentősen, reálértékben kevesebb, mint a felére csökkent 2008-hoz képest. A felsőoktatási intézmények erre a kihívásra különböző marketing stratégiákat alkalmaznak. A társadalmi-gazdasági környezet gyors és kiszámíthatatlan változásai megerősítik azt a szemléletet, hogy szükség van a stratégiai gondolkodásra, például a marketingmenedzsment szemléletre a felsőoktatásban. A képzési programok tartalmának megújítása, azok költség-haszon elemzése további feladatokat képez és új kutatási irányokat igényel. A magyar intézményeknek ezeknél az új feladatoknál figyelembe kell venniük a munkaerő-piaci elvárásokat. Az országosan koordinált Diplomás Pályakövetési Rendszer informál a végzett diákok szakmai előmeneteléről. Ez lehetőséget nyújt a fenntartható oktatás fejlesztésére és az árképzés módszerei, módozatai kidolgozására. Az intézmények számára a jövőben valószínűleg számos árképzési lehetőség nyílik meg, nem csak az önköltséges mód, amely teljes egészében a hallgatót terheli.

A felsőoktatási intézmények vonzerejének egy másik fontos területe a támogatások és hitelek rendszerének fejlesztése és kommunikációja. Az állami kvóták várható csökkenése és a demográfiai hullámvölgy a hallgatói létszám csökkenéséhez vezet, így az intézményeknek kitörési pontokat kell találniuk. További feltáró tanulmányok, regionális kutatási elemzések szükségesek a hazai hallgatók megtartása érdekében. Egy másik kitörési pont az intézmények részére az idegen nyelvi programok indítása Magyarországon és/vagy külföldön, amely vonzó a nemzetközi diákok körében. Ezen új kihívások új marketing feladatokat is jelentenek a hazai felsőoktatási intézmények számára. Napjainkban, a média kiemelkedő szerepet játszik a felvételizők tájékoztatása és befolyásolása terén,

valamint a felsőoktatási rangsorok nyilvánosságában. Az oktatáskutatók már jó ideje hirdetik azt az elméletet, hogy nemcsak lexikális tudásra, hanem az éppen aktuálisan szükséges tudás megszerzésének képességére legalább annyira szükség van. Ugyanolyan fontos a csoportmunkában való közreműködés elsajátítása, hogy közös gondolatok révén, konszenzussal keressük a társadalom számára legoptimálisabb eredményeket. A felsőoktatás még ma is hierarchikus strukturális szerkezete sok esetben egymástól elszigetelt vagy ellentétes érdekű egységekből áll, amely nem segíti a közös gondolkodást, döntést a további fejlesztésekről, például a tantervek esetében. A tantervek összeállításánál több olyan programra lenne szükség, amely a team-munkát részesíti előnyben, lehetőséget adva arra, hogy a hallgatók elsajátíthassák a közös együtt-gondolkodás képességét, egymástól is tanulva. Ez nagyban segítené őket a munkába állást követően a beilleszkedésben, illetve abban, hogy ha váltaniuk kell egy-egy szakmából, munkaterületről egy másikra, akkor képesek legyenek azt megtanulni. Ez az élethosszig tartó tanulás képessége, amelyre oly módon tudnak szert tenni, ha a tanulás már gyermekkorban és a korai felnőttkorban is nem valami kényszer, szükséges rossz hanem örömtelni, élvezetes folyamat. A diákok legtöbbször ezt a tapasztalatot a rövid külföldi tanulmányai során éli meg először. El kell azon gondolkodni, hogyan lehet az itthoni körülmények között azt elérni, hogy a hallgatók a tanulmányaik során proaktívan vegyenek részt az oktatási folyamatban és ne a diplomaszerzés kényszerű, kellemetlen élményeként éljék meg ezeket az éveket, mivel a kiegyensúlyozott, az életminőségével megelégedett felnőtt a legjobb munkavállaló.

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

Tudományos folyóiratokban angol nyelven megjelent cikkek

Keresztes, E. R. (2014) The Analysis of Foreign Study in Higher Education in the Perspective of Hungarian Exchange Students. Polish Journal of Management Studies. Faculty of Management, Czestochova University of Technology. Vol 9. pp. 96-103. ISSN 2081-7452

Keresztes, E. R. (2014) The comparative analysis of the study experiences of mobile and non-mobile Hungarian university students. Journal of Education and Human Development. American Research Institute for Policy Development. 42 Monticello Street, New York, NY 12701, USA. ISSN: 2334-296X (Print). 2334-2978 (Online)

Keresztes, E. R. (2014) The Analysis of Market Concentration in Hungarian Tertiary Education through Enrolment Data. Studia Mundi – Economica. 2014(1) pp. 38-46. 2014. Szent István Egyetem. Gödöllő. ISSN 2415-9395

Keresztes, E. R. (2014) Financing tertiary education: international and Hungarian examples of tuition fees. European Scientific Journal 10:(28) pp. 205-218. (2014) ISSN: 1857 – 7881 (Print). ISSN 1857- 7431 (Online)

Tudományos folyóiratokban magyar nyelven megjelent cikkek

Keresztes, É. R. (2017) A humántőke-befektetés és az Európa 2020 stratégia néhány társadalmi-gazdasági összefüggése. Gazdaság és Társadalom. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó. ISSN: 0865-7823 (megjelenés alatt)

Keresztes, É. R. (2014) A gazdaságinformatikus képzés magyarországi versenyképessége. Educatio. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. Budapest. 2014(4) pp. 657-667. ISSN 1216-3384

Konferencia-kiadványban angol nyelven megjelent tudományos konferencia előadások

Keresztes, E. R. (2013) The Analysis of Market Concentration in Hungarian Tertiary Education through Enrolment Data. In: Káposzta, J. (szerk.) Multifunctionality and Regional Development. 503 p. Konferencia helye, ideje: Gödöllő, Magyarország, 2013.10.03-2013.10.05. Gödöllő: Szent István University. pp. 156-164. ISBN:978-963-269-376-7

Keresztes, E. R. (2013) Trends of expansion and internationalisation in tertiary education focusing on student mobility. In: Juhász, Gy., Horváth, K., et al. (szerk.) Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho – 2013 „Nové výzvy vo vede a vo vzdelávaní” Sekcia ekonomických vied: A Selye János Egyetem 2013-as „Új kihívások a tudományban és az oktatásban“ Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete Gazdaságtudományi szekció. Konferencia helye, ideje: Komárom, Szlovákia, 2013.09.17-2013.09.18. Komárom: Selye János Egyetem. pp. 140-148. ISBN:978-80-8122-074-6

Pajer-Keresztes, E. R. (2012) Cluster Analysis of Tertiary Attainment and Public Spending on Higher Education in Europe. In: Nagy, M. (szerk.) A Selye János Egyetem 2012-es "Művelődés - Identitás- Egészség" Nemzetközi Tudományos Konferenciájának Tanulmánykötete: Vzdelávanie - Identita - Zdravie. Konferencia helye, ideje: Komárom, Szlovákia, 2012.09.13-2012.09.14. Komárom: Selye János Egyetem, pp. 465-475. ISBN 978-80-8122-044-9

Konferencia-kiadványban magyar nyelven megjelent tudományos konferencia előadások

Keresztes, É. R. (2012) A felsőoktatási hallgatói létszám és a végzettek arányának az alakulása az Európai Unióban a statisztikák tükrében. In: Reisinger, A. (szerk.) Új trendek és kihívások a hazai felsőoktatásban: A Széchenyi István Egyetem és a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája. 97 p. Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, 2011.05.27-2011.05.28. Győr. Széchenyi István Egyetem. HÖÖK. pp. 39-46. ISBN 978-963-7175-77-0

Keresztes, É. R. (2011) Az iskolai végzettség és az egy főre eső GDP társadalmi hatásainak többváltozós statisztikai elemzése. In: Nagy, M. (szerk.) A tudomány és az oktatás a tudásközpontú társadalom szolgálatában: A Selye János Egyetem III. Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete. Konferencia helye, ideje: Komárom, Szlovákia, 2011.09.05-2011.09.06. Komárom: Selye János Egyetem, pp. 1153-1175. ISBN 978-80-8122-017-3

Keresztes, É. R. (2010) Döntéshozó rendszerek a felsőoktatásban. In: Majoros, P. (szerk.) BGF Tudományos Évkönyv 2010: merre tovább? : gazdaság és társadalom, realitás és esély. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2010.11.04-2010.11.05. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, Paper 04_11. ISSN 1558-8401

Egyéb nyomtatásban vagy elektronikus formában megjelent publikáció

Keresztes, É. R. (2010) A hazai kutatás-fejlesztés helyzete a felsőoktatásban Szakmai Füzetek 28: pp. 55-70. Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Kar. ISSN 1587-5881

Magyar nyelven megjelent tudományos könyv

Hauck, Zs., **Keresztes É. R.**, Poreisz V., Tóbi, I. (szerk.) (2015) Közgazdász Kutatók és Doktoranduszok II. Téli Konferenciája. Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, 2015.01.30-2015.01.31. Győr. Doktoranduszok Országos Szövetsége. Közgazdaságtudományi Osztály. 404 p. ISBN:978-615-80044-9-7

Magyar nyelven megjelent tudományos könyvrészletek

Keresztes É. R. (2013) Az emberi tőke elmélete és az egész életen át tartó tanulás kapcsolata. In: Juhász Judit, Szegedi Eszter (szerk.) Üzenet a palackban: Fialat kutatók gondolatai az egész életen át tartó tanulásról. Budapest. Tempus, pp. 109-125. ISBN 978-615-531-9075

Pájer-Keresztes É. R. (2011) A diploma hasznosíthatósága a munkahelyen, a szakma presztízse és jövedelemelemzés In: Obádovics, Cs. (szerk.) Diplomán innen és diplomán túl: DPR tanulmányok: tudományos eredmények és elemzések a diplomás pályakövetés témakörében. 199 p. Gödöllő: Szent István Egyetem. pp. 155-182. ISBN:978-963-269-2463